

Ett husbygge i Gillberga

Särskild utredning

RAÄ 281
Gillberga 6:5
Vittinge socken
Uppland

Jan Ählström

Innehållsförteckning

Inledning	3
Målsättning och metod	4
Undersökningsresultat.....	4
Referenser	6
Tekniska och administrativa uppgifter	6
Figurer	7

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) utförde en särskild utredning inom Gillberga bys ägor eftersom en privatperson önskar bygga en villa i anslutning till ett fornlämningsklassat område med fossil åkermark (Raä 281, Vittinge socken). Gillberga ligger i Vittinge socken, öster om Sala och Heby. Länsstyrelsen beslutade om utredningen 2006-10-18 (dnr 431-11366-06) och de bekostade även densamma via anslagsmedel (28:26/2006).

Fältarbetet genomfördes under en oktoberdag 2006. Jan Ählström utförde fältarbetet och har utarbetade rapporten.

Utöver den fossila åkermarken finns det två fyndplatser registrerade i anslutning till utredningsområdet. De ligger norr om området och det är en trindyxa samt en sländtrissa som har påträffats (Raä 120 och 121). Ett stycke åt söder finns det ytterligare några fyndplatser för slagen kvarts och en stenyx (Raä 123, 124 och 199).

I området runt Gillberga har det vid flera tillfällen påträffats förhistoriska boplatser. Ett stycke åt öster har det framkommit indikationer på förhistorisk bosättning (RAÄ 295 och 296) vid utredningar utförda av Västmanlands läns museum (VLM) (Nordström 2002, Ählström 2003). Norr om utredningsområdet har tidigare utredningar, utförda av UV Uppsala och VLM, konstaterat boplatzlämningar i området runt Vargbacken (Raä 134 och 251) (Karlenby 1994, Schmidt Wikborg 2000). Från Raä 251 föreligger en folkvandringstida ¹⁴C datering från en härdgrop.

Figur 1. Utredningsområdet sett från SSV, schakten grävdes direkt söder och öster om skogsdungen. Foto Jan Ählström.

Utredningsområdet var 1700 m² stort och det omfattade den öppna hagmark som ligger söder och öster om området med fossil åkermark. Den del av området som ligger öster om den fossila åkermarken ligger höglänt och gränsar i väster till en skogsdunge (vilken motsvarar den registrerade fossila åkermarkens västra hälft).

Denna del av området är plan och platåliknande. Utredningsområdets södra del sluttar åt väster, och ligger således något lägre än resterande del av området.

I områdets östra del har marken blivit röjd från sten vilken låg upplagd utefter kanterna av lätt uppstickande moränpartier öster om utredningsområdet. Flera äldre diken löper i området. Markslaget utgjordes av silt eller lera, matjordslagret var tunt, endast 0,1-0,15 meter tjockt. Området ligger omkring 50 meter över havet.

Målsättning och metod

Den särskilda utredningen syftade dels till att genom kartstudier försöka datera den fossila åkermarken, dels till att genom sökschakt klargöra om husbygget kommer att beröra fornlämningar som inte är kända och inte synliga i markytan.

Kartstudien omfattade en storskifteskarta över Gillberga från 1797 samt den häradsekonomiska kartan från 1907. Det upprättades inte några kartkalkar, kartorna behövde inte rektifieras eftersom det aktuella området gick att identifiera ändå.

Sökschakten grävdes inom hela utredningsområdet. De grävdes en skopbredd breda (1,6 meter), sex meter långa och till det djup där en orörd nivå vidtog.

Schakten dokumenterades på en handritad schaktplan i skala 1:1000 och beskrevs.

Utredningsresultat

Kartstudien kan inte fastställa när det aktuella markområdet uppodlades, men visar att det åtminstone låg under plogen på 1700-talet. Den äldsta av kartorna visar att den registrerade fossila åkermarken (Raä 281) ingick i Gillbergas åker vid 1700-talets slut (se figur 4) och den häradsekonomiska kartan visar att den var uppodlad också i början på 1900-talet (se figur 5).

*Figur 2. Schaktning i den östra delen, Gillberga bytomt ans i bakgrunden.
Foto från N av Jan Åhlström.*

Det grävdes totalt 11 schakt om 106 m², tre av dem grävdes i den sluttande marken i områdets södra del medan resterande schakt grävdes i den plana marken i områdets östra del (se figur 6). Det förekom endast sten i något av schakten vilket understryker att marken har blivit röjd fri från sten. I den östra delen förekom en äldre odlingshorisont under matjorden med kol och små mängder mörkt och poröst tegel (av äldre slag²). I övrigt framkom det inte något av antikvariskt intresse vid sökschaktningen.

I samband med fältarbetet uppmärksammades det att den västra delen av den fossila åkermarken Raä 281 omfattar en skogbevuxen moränhöjd vilken inte har varit uppodlad. Moränhöjden motsvarar det ej uppodlade område som syns på 1700- och 1900-tals kartorna (se figur 4 och 5). I den östra delen av området för den registrerade fossila åkermarken iaktogs en skälad åkerteg (se den gula figuren på figur 6). Eftersom det i utredningsområdets östra del finns fossila spår av odling i form av stenröjning och diken samt en odlingshorisont är frågan om detta område skall omfattas av fornlämning Raä 281 i stället för moränhöjden. Det kan i så fall vara så att den fossila åkermarken, Raä 281, har blivit registrerad för långt åt väster. Alternativt kan registreringen ha kommit att omfatta ett för stort område och skall egentligen bara omfatta den skälade åkertegen (den gula figuren i figur 6) och inte moränhöjden. I sammanhanget skall det sägas att uppgifterna i Fornminnesregistret är mycket kortfattade och ger inte någon vägledning i frågan.

Med avseende på förekomst av ovan mark ej synlig fornlämning anser KM att det inte föreligger något behov av ytterligare antikvariska insatser. KM anser dock att man bör väga in frågan om oklarheten kring gränserna för fornlämningen Raä 281 innan ett beslut om exploatering av området fattas. Det är Länsstyrelsen i Västmanlands län som äger beslutet i frågan.

Referenser

Akt LMS: T65-17:3. Storskifte på hemägor. 1797.

Uppgifter ur fornminnesregistret.

Karlenby, L. 1994. *Arkeologisk undersökning. Gillberga. RAÄ 134, Gillberga 2:3. Heby kommun, Uppland.* UV Uppsala 1994:16. Uppsala.

Nordström, K. 2002. *Boplatslämningar i Gillberga. Inför utvidgning av lertäkt. Arkeologisk utredning. Gillberga 1:40, Vittinge socken, Uppland.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen Rapport 2002:A21.

Schmidt Wikborg, E. 2000. *Vargbacken, Förhistorisk boplats. Arkeologisk utredning. RAÄ 251. Gillberga 2:3. Vittinge socken, Västmanlands län, Uppland.* Rapport 2000:02. Arkeologiska enheten, Västmanlands läns museum.

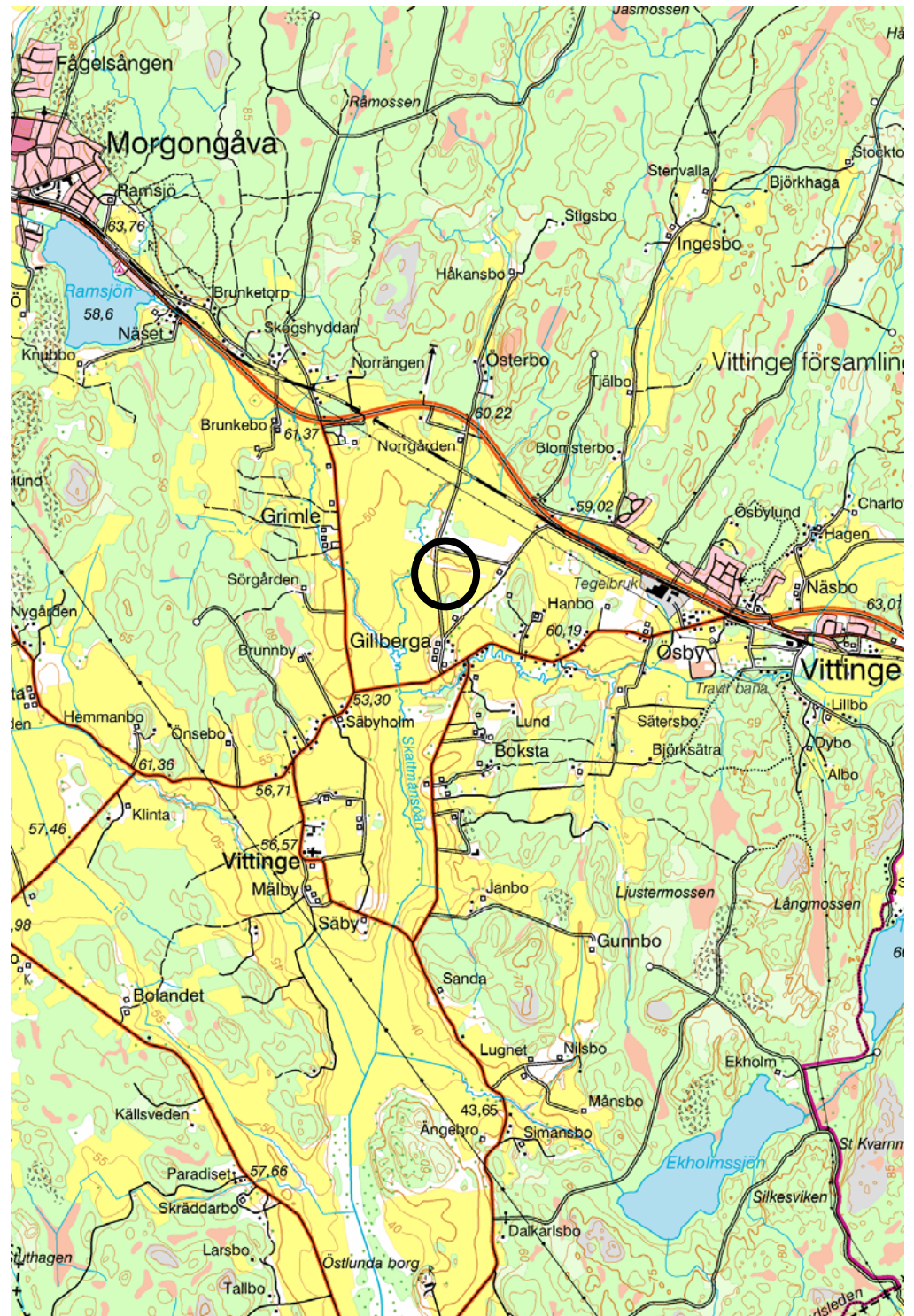
Ählström, J. 2003. *Lertäkt vid Gillberga. Kompletterande särskild utredning. RAÄ 295, Gillberga 1:40, Vittinge socken, Uppland.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A. 2003:A64.

Tekniska och administrativa uppgifter

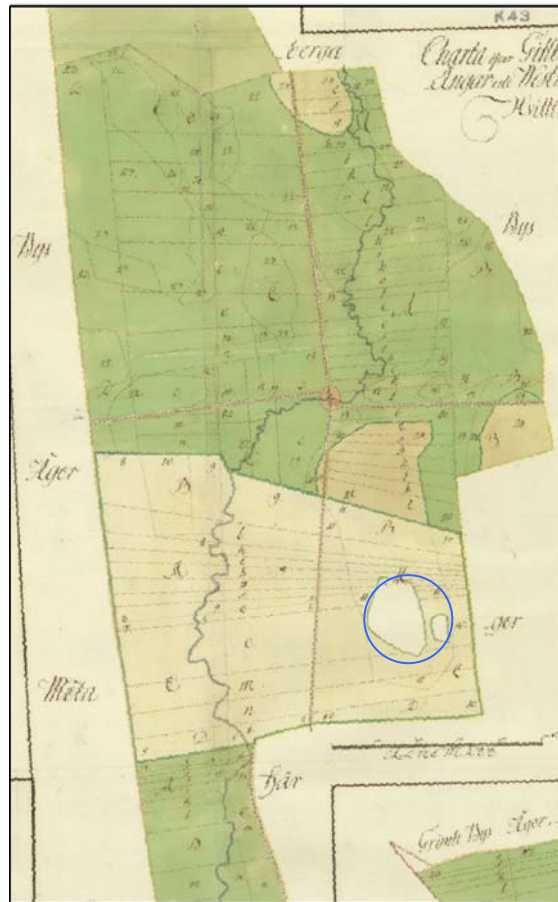
Kulturmiljöavdelningens projektnr:	06106
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-11366-06, 2006-06-27
Undersökningsperiod:	2006-08-30 tom 2006-09-01
Arkeologtimmar:	8 timmar
Maskintimmar:	8 timmar
Exploateringsyta:	1700 m ²
Personal:	Jan Ählström
Belägenhet:	Gillberga 1:35
Ekonomisk karta:	11H 8d
Koordinatsystem:	Rh 90
Koordinater:	X6643460,790 Y1567888,470
Höjdsystem:	Höjdmätning genomfördes ej
Inmätningmetod:	Manuell

Figurer

Kartor ur allmänt kartmaterial ©Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

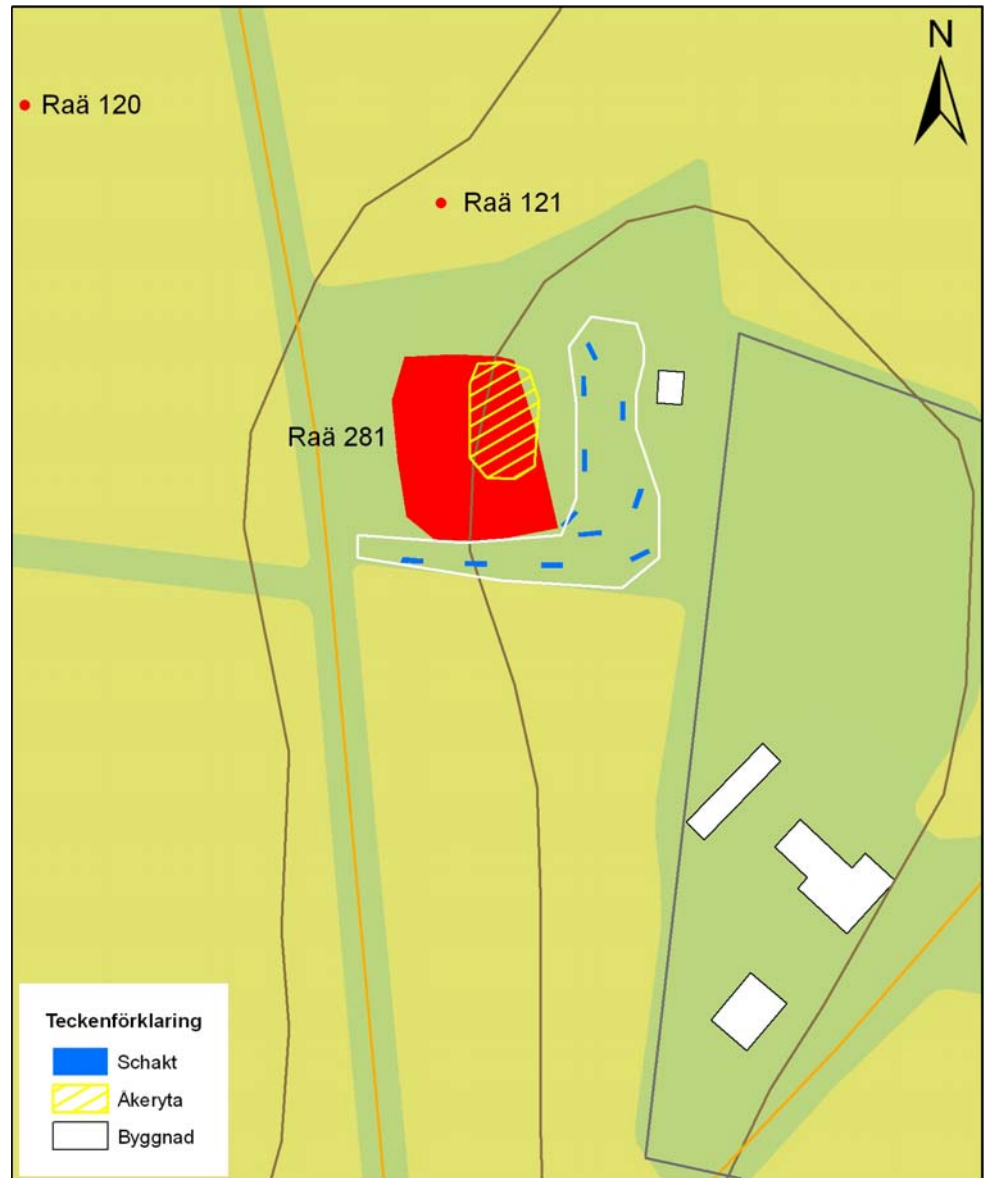
Figur 3. Utredningsområdets läge markerat med en ring. Utdrag ur digitala gröna kartan, blad 11H NV Enköping. Skala 1:50 000.

Figur 4. Utsnitt ur 1797 års storsköftekarta, läget för Raä 281 är ungefärligen markerat med en blå ring. Ej skalenlig.

Figur 5. Utsnitt ur häradsekonomska kartan från 1907. Området med Raä 281 är markerat med en blå ring. Ej skalenlig.

Figur 6. Schaktplan, utredningsområdet är ungefärligen markerat med en vit linjerad figur och fornlämningarna är rödmarkerade. Läget för den inom fornlämningsområdet synliga åkertegen är markerat. Möjligen skall fornlämningen omfatta åkerytan och marken öster om den. Utdrag ur digitala fastighetskartan, blad 11H 8b. Skala 1:1000.

